

EL PAPER DE LA IMMIGRACIÓ FRANCESA EN LA DEMOGRAFIA DELS PIRINEUS ALS SEGLES XVI I XVII*

Resum

Aquesta comunicació pretén, per una banda, analitzar l'evolució demogràfica de les comarques pirinenques durant els segles XVI i XVII i, per l'altra, determinar la contribució dels immigrants francesos en l'evolució demogràfica d'aquests territoris.

Per donar resposta a aquests interrogants han estat objecte d'estudi els fogatges de caràcter general de 1515 i 1553 i els censos de 1708 i 1717, els d'àmbit local de 1595 i 1613, així com els llibres de matrimonis dels segles XVI i XVII d'una trentena de parròquies de l'Alt Urgell, el Berguedà, la Garrotxa, el Ripollès, el Solsonès, el Pallars Jussà i el Pallars Sobirà. En el cas de la Cerdanya, s'ha recorregut al buidatge dels capítols matrimonials a causa de la manca de registres de matrimonis dels segles moderns.

Paraules clau: Pirineus, immigració, França, època moderna, demografia, poblament.

**Alexandra Capdevila
Muntadas**

Facultat Antoni Gaudí
d'Història, Arqueologia i
Arts Cristianes

Abstract: *The role of french immigration in the Pyrenees in the 16th and 17th centuries*

This paper sets out, on the one hand, to analyse the demographic evolution of the Pyrenees in the 16th and 17th centuries, and on the other, to assess the contribution of French immigrants to this evolution.

To answer these questions the general *fogatges* (hearth tax assessments) of 1515 and 1553 and the censuses of 1708 and 1717 were used, together with local records from 1595 and 1613 and 16th and 17th-century marriage registers from some thirty parishes in the Alt Urgell, Berguedà, Garrotxa, Ripollès, Solsonès, Pallars Jussà and Pallars Sobirà areas. In the case of the Cerdanya area, use was made of marriage agreements because of the lack of marriage registers for recent centuries.

Key words: Pyrenees, immigration, France, modern era, demographics, settlement.

* Aquest estudi s'inscriu en el projecte de recerca «Espais connectats al llarg del temps. Catalunya i el món Mediterrani als segles XVII i XVIII (CATMED)», dirigit pel Dr. Jaume Dantí Riu. Número de referència PGC2018-094197-B-I00.

1. Introducció

Al seu pas per Catalunya a inicis del segle XVI, Francesco Guicciardini va concloure que: «Catalunya és poc habitada».¹ En canvi, el jesuïta Pere Gil va assenyalar a principis del disset que: «Catalunya tota ella és habitada; ni per ningun camí se poden caminar tres o quatre llegües que no s'encontren viles o llocs o almenys cases i hostals bons.»²

La percepció dels coetanis queda confirmada quan s'analitzen els recomptes de població dels segles moderns, tot i les reserves amb què cal analitzar aquesta documentació de caràcter fiscal pel risc d'ocultació i les omissions d'algunes localitats o zones geogràfiques.³

Així, la comparativa entre el fogatge de 1553 i el cens d'Aparici de 1708 revela que si a mitjan segle XVI la Catalunya estricta disposava de 67.126 focs, a principis del set-cents es comptabilitzaven 92.731 cases. Partint de la premissa que hi ha una equivalència entre focs i cases, aquestes dades evidencien que en el decurs d'aquest segle i mig es va produir un increment de 25.605 cases o famílies, és a dir un 38,14 %.

Ara bé, aquest creixement demogràfic no va ser uniforme arreu del Principat. A tall d'exemple, les comarques pirinenques van experimentar unes pautes de comportament molt divergents. Així, el Berguedà, el Ripollès, el Pallars Sobirà, la Cerdanya, l'Alt Urgell i l'Alt Empordà van obtenir uns guanys demogràfics significatius. En canvi, el Pallars Jussà, la Garrotxa o el Solsonès van patir un estancament o un descens poblacional.

En el decurs d'aquest segle i mig, Catalunya va viure amb especial intensitat els efectes de la pesta, especialment la de mitjan segle XVII, el bandolerisme, les guerres i les incursions de tropes franceses que van contribuir a delmar la població i a afavorir les migracions cap a la plana, el litoral o la ciutat. Tanmateix, aquest és també el període de l'arribada massiva d'immigrants provinents del regne de França i que van tenir els Pirineus com a porta d'entrada al Principat.

En aquest sentit, l'objectiu d'aquesta comunicació consistirà, en primer lloc, a traçar l'evolució demogràfica de les diferents comarques pirinenques durant els segles XVI i XVII i a desriar, en segon lloc, la possible contribució dels immigrants francesos en l'evolució demogràfica d'aquests territoris.

Per donar resposta a aquests interrogants s'estudiarà, per una banda, l'evolució demogràfica de la zona pirinenca als segles XVI i XVII a partir dels fogatges de caràcter general de 1515 i 1553 i els censos de 1708 i 1717, així com els recomptes locals de 1595 i 1613. I per l'altra, s'analitzarà la proporció de nuvis francesos consignats en els llibres de matrimonis dels segles XVI i XVII d'una trentena de parròquies de l'Alt Urgell, el Berguedà, la Garrotxa, el Ripollès, el Solsonès, el Pallars Jussà i el Pallars Sobirà. En el cas de la Cerdanya, es recorrerà al buidatge dels capítols matrimonials a causa de la manca de registres de matrimonis dels segles moderns.

2. L'evolució demogràfica dels Pirineus als segles XVI i XVII

L'estudi de l'evolució demogràfica de les comarques pirinenques als segles XVI i XVII no és una tasca fàcil a causa de la manca d'estudis de caràcter demogràfic. En molts casos, aquests buits bibliogràfics s'expliquen per les deficiències dels llibres parroquials, que impedeixen fer-ne un estudi continuat al llarg del temps o perquè, dissortadament, no s'han conservat.

Aquesta circumstància obliga que s'hagi de recórrer als recomptes o censos de població que, malauradament, per a l'època moderna són força escassos. Així, per traçar l'evolució demogràfica dels segles XVI i XVII es disposa només dels fogatges de 1515 i 1553, i a partir d'aquí cal fer un salt cronològic de 150 anys per tenir un altre recompte de població.

Al marge de la seva migradesa, cal tenir molt present el problema de la seva fiabilitat pel fet que són una font de caràcter fiscal i per les omissions d'algunes poblacions. Per exemple, en el fogatge de 1553 manca la ciutat de Barcelona i la Val d'Aran, la qual cosa ha obligat els historiadors a haver de recórrer a les dades del recompte de 1515.

En el cas dels censos del set-cents, la historiografia ha treballat, fonamentalment, amb el de 1717 i el de 1787 i ha obviat el cens d'Aparici de 1708, que presenta com a principal atractiu que mostra la situació demogràfica del Principat abans dels efectes de la Guerra de Successió.

Afortunadament, es disposa d'un recompte de població de finals del segle XVI corresponent al bisbat d'Urgell. Tot i no estar datat, Simon i Alberch⁴ consideren que conté suficients indicis per poder situar la seva realització amb força exactitud el 1595. Segurament, la creació del bisbat de Solsona el 1593 fou la causa de la seva elaboració.

La informació que aporta és força interessant, ja que inclou les comarques d'Osona, el Bages, el Pallars Sobirà, el Pallars Jussà, la Cerdanya i l'Anoia, amb referències molt escadusseres a algunes parròquies de la Garrotxa, la Selva, el Vallès i la Ribagorça.⁵ Malgrat tot, a l'hora d'analitzar aquest cens ha estat necessari realitzar alguns ajustos, ja que algunes localitats han canviat d'adscripció comarcal.

Així doncs, per aprofundir en l'evolució demogràfica de la zona pirinenca han estat objecte d'estudi els recomptes generals de 1515, 1553 i 1708. Per a les comarques del Berguedà, la Cerdanya, el Ripollès, el Solsonès, l'Alt Urgell, el Pallars Sobirà i el Pallars Jussà, el de 1595, i per a la Val d'Aran, els de 1555 i 1613. Tot plegat ha de permetre valorar el creixement de la segona meitat del segle XVI, període que la historiografia ha considerat com el de màxima afluència de francesos.

El mapa número 1 de l'Annex permet apreciar de forma visual el creixement demogràfic experimentat per les diferents comarques catalanes, i molt especialment les pirinenques, entre 1553 i 1708, on s'imposa una pluralitat de pautes evolutives.

Dins de les comarques pirinenques que experimenten uns guanys demogràfics de més del 100 % cal destacar el Berguedà, el Ripollès i el Pallars Sobirà. En la franja compresa entre el 75 % i el 100 %, cal situar la Cerdanya i l'Alt Urgell. Entre el 50 % i el 75 %, l'Alt Empordà; entre el 25 % i el 50 %, la Garrotxa, i amb un ascens més moderat de fins al 25 %, el Pallars Jussà.

En l'àmbit de les pèrdues, cal esmentar la Val d'Aran, que va patir un creixement negatiu de gairebé el 10 %; el Solsonès, amb quasi el 20 % i, finalment, l'Alta Ribagorça, amb el 30 %.

Aquest comportament tan heterogeni explica que en conjunt la proporció d'habitants als Pirineus no experimenti canvis significatius en aquestes dues dates. Així, si el 1553 els pirinencs representaven el 17,31 % del conjunt de catalans, el 1708 encarnaven el 18,70 %.

A continuació, a partir dels recomptes de població disponibles i dels resultats aportats per la bibliografia s'analitzarà l'evolució demogràfica de cadascuna de les comarques pirinenques durant els segles XVI i XVII.

Si se segueix l'ordre de major a menor creixement demogràfic en els segles XVI i XVII, cal esmentar el Berguedà. Tal com s'ha comentat, aquesta comarca va ser una de les àrees que més va créixer demogràficament. Si entre 1553 i 1595 aquesta zona va experimentar un guany poblacional del 58,57 %, entre 1595 i 1708 va ser del 64,56 %. La incorporació del cens de 1595 revela que aquesta expansió demogràfica va ser continuada en el temps.

Si la comparativa del fogatge de 1553 i el cens de 1708 mostrava un creixement del 100 % al Ripollès, la incorporació del recompte de 1595 evidencia que aquest ascens demogràfic fou constant i sostingut en el decurs de les centúries. Si entre 1553 i 1595 el creixement va ser del 50,16 %, entre 1595 i 1708 fou del 42,92 %.

Més enllà dels recomptes de població, altres fonts primàries confirmen aquest creixement demogràfic. Així, el 1558 va sorgir la necessitat de reedificar el forn comú de Ripoll per «lo que ha crescut i rep la populatio en la present vila de Ripoll» i es va haver d'ampliar l'església parroquial de Sant Pere de Ripoll perquè hi havia «parrochianos numero majores que memòria hominem recordetur capere non potest».⁶

L'estudi de Llorenç Ferrer centrat en l'evolució dels naixements al segle XVII d'Ogassa, Sant Joan de les Abadesses i Camprodon, que representen una quarta part de la població de la comarca, va revelar que, tot i l'aturada durant la Guerra dels Segadors, els naixements es van incrementar com a mínim un 40 % i aquest percentatge es va accelerar en el darrer terç de la centúria. Aquest creixement s'explicaria pel desenvolupament de la indústria de producció i transformació del ferro, la indústria tèxtil protoindustrial i l'activitat ramadera. En canvi, al segle XVIII aquestes activitats no foren suficients per absorbir tot l'augment natural de la població.⁷

En el cas dels Pallars, cal recordar l'expansió demogràfica del Pallars Sobirà del 100 % entre 1553 i 1708 en contrast amb l'augment poblacional més moderat de menys del 25 % del Pa-

llars Jussà. La incorporació del recompte de 1595 evidencia que al Pallars Sobirà aquest augment caldria circumscriure'l a la segona meitat del segle XVI. Així, entre 1553 i 1595 va créixer un 132,86 %. En canvi, entre 1595 i 1708 es van produir unes pèrdues moderades de gairebé un 11 %.

En relació amb el Pallars Jussà, si entre 1553 i 1595 l'augment va ser del 36,64 %, entre 1595 i 1708 es detecta un creixement negatiu que no ultrapassa el 5 %.

Malgrat tot, cal analitzar aquests resultats amb certes reserves, ja que segons Bringué, en els fogatges de 1497, 1515, 1553 i en els recomptes oficials de 1717 i 1787 del Pallars manquen la totalitat de les cases o veïns.⁸

En canvi, els recomptes elaborats amb finalitats senyoriales presenten una major fiabilitat, ja que se solien realitzar davant el notari i acostumaven a assistir-hi la totalitat dels veïns de cada poble. Prenent en consideració aquests recomptes, la imatge que se n'obté és que la recuperació de les pèrdues demogràfiques ocasionades per la segona etapa de la crisi de la baixa edat mitjana fou molt ràpida per als territoris dels comtats del Pallars.⁹

Els guanys demogràfics detectats a la Cerdanya espanyola entre 1553 i 1708 queden corroborats en incorporar el fogatge de 1595. No obstant això, tot apunta que aquest augment demogràfic caldria situar-lo a la segona meitat del segle XVI. Així, si entre 1553 i 1595 la comarca va experimentar un ascens demogràfic del 71,83 %, en el període 1595 i 1708 els guanys poblacionals van ser de l'11,52 %.

Entre 1553 i 1708, l'Alt Urgell va aconseguir uns guanys d'un 80 %. Ara bé, la incorporació del recompte de 1595 permet constatar que l'etapa de major augment demogràfic es produí, també, durant la segona meitat del segle XVI. Així, si entre 1553 i 1595 la població va augmentar gairebé un 60 %, entre 1595 i 1708 l'ascens fou molt més moderat, atès que no va arribar al 15 %.

Aquest ascens més moderat del disset caldria atribuir-lo als efectes de la crisi de mitjan segle (pesta i efectes de la Revolta dels Segadors). Precisament, Xam-Mar va detectar que una de les regions catalanes més colpejades per la crisi de mitjan segle XVII fou l'Alt Urgell. Els 579 focs que hi havia a la col·lecta d'Urgell el 1553 van quedar reduïts a 413 en els anys 1685-1689 (-0,26 % anual), de manera que la sotragada es va engolir més d'un de cada quatre focs.¹⁰

Pel que fa a l'Alt Empordà i la Garrotxa, únicament es disposa dels recomptes de 1553 i 1708 i el seu estudi posa de relleu que aquestes comarques gironines van experimentar un ascens que no va ultrapassar el 75 % i el 50 %, respectivament.

Quant a la Val d'Aran, cal recordar l'absència de dades en el fogatge de 1553 i el cens de 1708. Aquest fet obliga a recórrer als recomptes de 1515 i 1717, i la seva comparativa evidencia que aquest territori va patir unes pèrdues moderades que en cap cas van arribar al 10 %.

Patrici Pojada fa constar que un dels principals problemes que presenta l'estudi de l'evolució demogràfica del segle XVII en aquesta comarca és l'existència d'uns registres parroquials incomplets i mal enregistrats.¹¹

Afortunadament, es disposa de dos recomptes de població circumscrits a la Val d'Aran corresponents al 1555 i 1613¹² que permeten resseguir l'evolució d'aquest territori. Així, la seva anàlisi confirma la tendència apreciada en altres comarques. Una etapa d'ascens demogràfic moderat entre 1555 i 1613 que no arriba al 30 % i una fase d'estancament al llarg del segle XVII. Hauria estat interessant disposar de les dades de la Val d'Aran per al 1708, ja que les de 1717 recullen els efectes causats per la Guerra de Successió.

En un treball sobre Arties, Boix¹³ va analitzar, a partir de recomptes locals, la trajectòria demogràfica d'aquesta localitat aranesa. Si entre 1555 i 1614 Arties va créixer un 28,09 %, entre 1614 i 1717 va perdre un 10,47 % de la seva població. En aquest cas, la seva trajectòria coincideix en la primera etapa amb l'evolució seguida per la comarca. En canvi, en la segona etapa, les pèrdues d'Arties del disset quedarien compensades a nivell comarcal per l'espectacular creixement de Canejan, de més del 140 %.

Si entre 1553 i 1708 el Solsonès va patir un descens del 20 %, l'estudi del recompte de 1595 aporta dades molt reveladores. Així, la comparativa d'ambdós censos evidencia que la segona meitat del segle XVI fou una etapa d'augment demogràfic. Es calcula que la comarca va créixer un 31,11 %. Per contra, a partir de finals del segle XVI la situació es va capgirar, ja que es comptabilitzen un pèrdues poblacionals del 30,03 %.

Cal precisar que segurament l'augment demogràfic de la primera etapa hauria estat superior a allò que els recomptes il·lustren, si es té present que el cens de 1595 de Castellar de la Ribera i Clariana de Cardener és incomplet. En conseqüència, les pèrdues demogràfiques del període 1595-1708 haurien estat més importants.

D'alguna manera, dos fets confirmen el creixement demogràfic tan espectacular de Solsona a la segona meitat del segle XVI. Per una banda, la designació el 1593 de Solsona com a nova diòcesi i, per l'altra, la concessió del títol de ciutat el 1594. Si bé la qualificació reial responia a la fidelitat de la vila i al seu nou rol com a seu del bisbat, cal considerar també el procés d'expansió demogràfica que estava experimentant.¹⁴

Finalment, per a l'Alta Ribagorça només es disposa dels recomptes de 1553 i 1708. El seu estudi posa de relleu que les pèrdues es van situar al voltant del 30 %.

Segons García Espuche, les xifres del recompte de 1595 estarien lleugerament inflades. Amb tot, puntualitza que fetes les correccions pertinents es confirma que el creixement dels segles XVI i XVII s'hauria produït abans d'acabar el segle XVI.¹⁵

Així doncs, tot i les reserves amb què cal analitzar els fogatges, el fet de disposar del recompte

de 1595 per algunes comarques confirma que en major o menor intensitat la segona meitat del segle XVI fou una etapa d'expansió demogràfica. El disset, amb la pesta de 1652, la Revolta dels Segadors i les incursions franceses, va marcar un punt d'inflexió per a alguns d'aquests territoris que va impedir que poguessin prosseguir aquesta fase d'ascens demogràfic; el cas més evident n'és el Solsonès.

Davant la constatació que la segona meitat del segle XVI es va erigir en una fase d'ascens demogràfic, resta plantejar-se en quin sentit el flux migratori francès dels segles XVI i XVII va poder-hi influir.

3. El paper de la immigració francesa en l'evolució demogràfica dels Pirineus als segles XVI i XVII

Durant el regnat de Felip II (1556-1598) es calcula que a Catalunya una cinquena part dels homes havien nascut a l'altra banda dels Pirineus.¹⁶ Per la seva banda, un autor francès anònim esmentava que a principis del sis-cents residien al Principat uns cent mil compatriotes.¹⁷

Els coetanis no només ressaltaven la seva importància numèrica, sinó també el fet que es trobaven escampats per tot el territori. En aquest cas, Soler remarcava que «de franceses hay a millares y no hay parte alguna de Cataluña donde no se encuentren».¹⁸ En el seu estudi sobre un conjunt de parròquies distribuïdes al llarg de la geografia catalana, Nadal i Giralt van concloure que des de la capital fins al llogarret més petit, passant per viles i ciutats, cap lloc del Principat sembla haver-se lliurat de l'allau de pobladors vinguts de l'altra banda dels Pirineus.¹⁹

Amb tot, Nadal i Giralt van prioritzar aquelles localitats situades a la costa i pròximes a la capital catalana, obviant les terres de ponent, del sud, del centre i del nord del país. Tot i que la historiografia ha anat omplint aquests buits territorials, la zona pirinenca destaca per ser una de les àrees menys estudiades. De fet, la Val d'Aran, la Cerdanya i l'Alta Ribagorça sobresurten per ser les comarques pirinenques de les quals, dissortadament, no es disposa de cap estudi sobre aquest flux migratori, tot i la condició de dues d'elles de territoris limítrofs amb França.

Si els Pirineus es van erigir en la porta d'entrada d'aquests nouvinguts, resulta d'un gran interès escatir quina va ser la contribució d'aquest flux migratori en l'evolució demogràfica d'aquesta zona i detectar quina va ser la cronologia de la seva presència en les fonts documentals per tal de poder valorar la seva contribució al redreç demogràfic de la segona meitat del segle XVI.

Per assolir aquests objectius s'ha recorregut al buidatge dels llibres de matrimonis d'una trentena de parròquies que presenten un registre continuat i sense buits documentals destacables

durant els segles XVI i XVII. En el cas de la Cerdanya, s'ha recorregut al buidatge dels manuals notarials de Puigcerdà i Bellver de Cerdanya durant els segles XVI i XVII a causa de la manca de llibres parroquials en aquest període.

L'agrupació dels resultats en funció de la comarca de pertinença revela que l'única comarca pirinenca que destaca per aglutinar una proporció de nuvis francesos significativa durant els segles XVI i XVII és l'Alt Empordà, amb un 10,83 %. Segueix, a major distància, la Cerdanya, amb un 6,75 % i el Ripollès, amb un 4,28 %. En canvi, se situen, a la banda baixa, el Pallars Jussà, l'Alt Urgell i el Solsonès, al voltant del 3 %.

Pel que fa a l'evolució de la presència dels nuvis francesos en els llibres de matrimonis recollida en el quadre número 1 de l'Annex, es pot apreciar que la major part de les comarques van seguir la mateixa pauta evolutiva; és a dir, una tendència recessiva a mesura que hom s'aproxima al 1700 en consonància amb les pautes de comportament detectades per la bibliografia.²⁰

Significativament, la fase de màxima presència francesa es va situar entre mitjan segle XVI i principis del XVII, coincidint així amb l'etapa d'expansió demogràfica detectada en moltes de les comarques estudiades. En aquest sentit, caldria prendre en consideració la influència que pogué tenir l'arribada d'homes joves d'origen francès que fugien de la crisi econòmica i dels estralls causats per les Guerres de Religió en aquest augment poblacional.

En el període comprès entre mitjan segle XVI i 1620 les comarques que van despuntar per aglutinar una major presència de cònjuges francesos van ser l'Alt Empordà i la Cerdanya, amb un 19,65 i un 12,46 % respectivament. Segueixen, en ordre decreixent, l'Alt Urgell, el Berguedà, la Garrotxa i el Solsonès, amb uns percentatges que oscil·len entre el 8,47 i el 6,09 %. En canvi, obtenen uns percentatges inferiors al 5 % el Ripollès i el Pallars Jussà. Al Pallars Sobirà, la presència francesa és inexistente en aquesta primera etapa. Amb tot, cal interpretar les dades d'aquesta comarca amb certes reserves, ja que la recerca es fonamenta en els resultats d'una única parròquia.

Del conjunt de localitats analitzades, la població empordanesa de Fortià va sobresortir per aplegar un percentatge extraordinari de francesos. Es calcula que un 38,81 % dels nuvis casats entre mitjan segle XVI i 1620 eren oriünds del regne de França. Cal esmentar que a les parròquies de la Seu d'Urgell (Sant Ot i Sant Miquel) la proporció de marits francesos es va situar en gairebé el 20 %.

Encara que a Solsona el percentatge de nuvis francesos va ser moderat, ja que va ser del 6,09 %, es disposa de proves documentals que evidencien que en una cronologia molt primerenca la ciutat ja disposava d'una confraria gestionada per francesos. Així, la fundació el 1536 d'aquesta confraria palesa que en una cronologia molt primerenca ja hi havia un nombre prou important d'immigrants francesos. Tot plegat fa pensar que aquest flux migratori ja tenia

recorregut, i que segurament es remuntava a la primera meitat del segle XVI.²¹ Cal recordar que la major part de les confraries localitzades per Nadal i Giralt al bisbat de Barcelona havien estat instituídes a partir de 1600.²²

Aquesta cronologia s'enquadra amb la detectada a Sant Llorenç de Morunys. En la seva investigació, Segret va concloure que l'època de màxima immigració es va situar entre 1540 i 1597, i el 1568 va assolir el nivell màxim.²³

Semblantment al que succeïa a Solsona, a Olot la proporció de contraents francesos entre mitjan segle XVI i 1620 no va arribar al 7 %. Malgrat això, Solà Morales va detectar que la capital de la Garrotxa havia estat un dels primers llocs a disposar d'una capella dels francesos en una data tan primerenca com el 1572.²⁴ Dissortadament, a Ripoll no es pot fer un recompte exacte de la població francesa que hi arribà i hi residí al segle XVI, però se sap que existia el cementiri dels estrangers.²⁵

Tot i no disposar de cap estudi específic sobre la immigració francesa a la Val d'Aran, el fogatge de 1555 menciona el nombre de veïns estrangers, els quals representen un 28,8 % del conjunt de focs. Sens dubte, es tracta d'una dada molt significativa. Amb tot, caldria plantejar-se a quin col·lectiu fan referència quan es parla d'estrangers: si als oriünds del regne de França instal·lats a l'Aran o a aquells que eren de fora.²⁶

En un article sobre la població de la Val d'Aran al segle XVII, Pojada va remarcar la particularitat d'aquest territori.²⁷ La piràmide d'edats revela un dèficit d'homes de més de 14 anys el 1718 a causa, probablement, de l'emigració i de les conseqüències d'una sobremortalitat masculina provocada per les guerres. En canvi, la Val d'Aran constitueix un lloc de pas d'immigrants francesos cap a la costa catalana. De tal manera que, parafraçant Pojada, resulta paradoxal que per una banda, una part dels aranesos emigrin cap a la península Ibèrica i, per l'altra, gent de Comminges, Bigorra, Coserans, Aragó o catalans s'instal·lin i es casin a la vall.²⁸

En un treball sobre Arties s'esmenta que després de la Guerra dels Segadors es va registrar una forta immigració d'homes francesos que vingueren a casar-se amb les filles d'aquesta població.

Aquesta aflluència va provocar que es prohibissin noves domiciliacions de francesos a la vila i, en cas de residir-hi, s'impedís que cap francès o fill de francès pogués entrar al Consell.²⁹ L'actitud restrictiva envers els forasters i la «suplica per a exterminar els francesos d'Arties» no sembla haver aturat el creixement de la població, ja que de les 50 cases consignades el 1664, es va passar a 63 el 1716.³⁰

Al Pallars Sobirà només es disposa de les dades d'Esterri d'Àneu, i el seu estudi mostra que un 15,07 % de nuvis eren oriünds de França als segles XVI i XVII. Bringué va detectar que durant el segle XVI el nombre de cases es va multiplicar per 2,5. Algunes d'aquestes noves

llars corresponien als fills cabalers de les famílies benestants i als immigrants procedents de la Gascunya.

En aquest sentit, Bringué va localitzar gascons a Rialp, a Tírvia i a Baiasca. Precisament, aquesta darrera localitat va ser repoblada de nou al segle XVI i els seus veïns la van denominar com «el poble dels gascons».³¹ Igualment, esmenta que els primers raiers coneguts i els comerciants de la fusta que s'instal·laren a Sort també eren gascons.³²

Així doncs, si bé en la major part de les localitats analitzades el període de màxima presència francesa es va situar entre mitjan segle XVI i 1620 —cronologia que s'enquadra amb l'etapa de major creixement demogràfic—, la proporció de cònjuges francesos no resulta gaire destacada, quantitativament parlant. En aquest sentit, caldria prendre en consideració una sèrie de possibles causes explicatives.

En primer lloc, si es té present el veïnatge de la zona pirinenca amb el regne de França, caldria preguntar-se si els rectors van començar a recollir la procedència gal·la dels nuvis en el registre parroquial des de bon començament o si, al contrari, se'n va iniciar l'anotació quan aquest flux migratori va assolir unes xifres destacades i va sorgir el temor que poguessin esdevenir una quinta columna per a la propagació de les idees protestants.

En segon lloc, caldria considerar la contribució d'altres factors que haurien pogut afavorir aquesta expansió demogràfica durant la segona meitat del segle XVI, com ara l'elevada natalitat i els altres moviments migratoris de caràcter intercomarcal i extracomarcal. Cal fer constar que tal com han pogut demostrar diversos estudis, com els d'Albert García Espuche o Jaume Dantí, en el decurs del segle XVI s'haurien establert les bases de l'especialització econòmica d'algunes d'aquestes àrees pirinenques, la qual cosa confirma aquesta conjuntura econòmicament favorable.³³

Tot i les reserves amb què cal analitzar el cens de 1515 pel seu caràcter deficitari, la confrontació dels fogatges de 1515 i 1553 per a les diferents comarques analitzades posa de relleu l'existència d'uns augments demogràfics molt moderats que, en general, no ultrapassen el 15 %. Únicament l'Alt Empordà i, en menor mesura, el Pallars Jussà, l'Alt Urgell i l'Alta Ribagorça presenten uns nivells de creixement demogràfics destacats. Donant per bons els recomptes de població, l'existència d'aquestes puntes de creixement a la primera meitat del segle XVI en algunes de les comarques limítrofs amb França planteja la hipòtesi que tal vegada podrien estar recollint els efectes d'aquest corrent migratori.

Estudis realitzats sobre les rutes migratòries han evidenciat que al marge de la línia de la costa que tindria com a via de pas l'Alt Empordà, la Val d'Aran constituïria un altra ruta d'accés que prosseguia per l'Alta Ribagorça, el Pallars Jussà i buscant el curs fluvial del riu Ebre arribava a terres meridionals.³⁴

En qualsevol cas, l'estudi de l'evolució demogràfica de la zona pirinenca a partir dels recomptes de població evidencia que la segona meitat del segle XVI fou una etapa expansiva des

del punt de vista demogràfic. L'estagnació o davallada es va produir, en determinades zones, al segle XVII.

En definitiva, els immigrants francesos arribats preferentment al llarg del segle XVI van contribuir d'alguna manera a aquesta expansió demogràfica i, allò que és més rellevant i ha estat menys estudiat, van assentar-se en alguns pobles que havien quedat deserts com a conseqüència de les pestes de la baixa edat mitjana i van explotar les terres que havien quedat abandonades.

Tot i que és un tema per analitzar, caldria considerar, també, el paper d'atracció i de promotor d'arribada de nous immigrants de tota la munió d'eclesiàstics francesos que van exercir de rectors o vicaris de les parròquies de la diòcesi d'Urgell.³⁵

Conclusions

Així doncs, encara que l'anàlisi dels recomptes de població de 1553 i 1708 evidenciava unes pautes evolutives molt divergents als Pirineus, el fet de disposar d'un cens de finals del XVI i un altre de principis del XVII per a algunes comarques ha permès constatar que la segona meitat del cinc-cents fou una etapa d'expansió demogràfica en la pràctica totalitat d'aquesta àrea. L'estancament o recessió demogràfica caldria situar-lo al segle XVII.

Aquesta etapa expansiva coincideix amb la fase de major presència de nuvis francesos en els llibres de matrimonis, per la qual cosa caldria considerar la seva aportació al redreç demogràfic d'aquesta zona. Confirma aquest plantejament el fet que alguns pobles del Pallars haguessin estat repoblats per gascons, un tema que dissortadament ha estat poc analitzat.

La selecció de parròquies analitzades ha evidenciat que l'etapa de major presència de nuvis francesos es va produir entre mitjan segle XVI i 1620. No obstant això, convindria ampliar el nombre de parròquies analitzades tant en aquelles comarques amb pocs casos estudiats, com en aquelles àrees com l'Alta Ribagorça o la Val d'Aran en què no es disposa de cap treball.

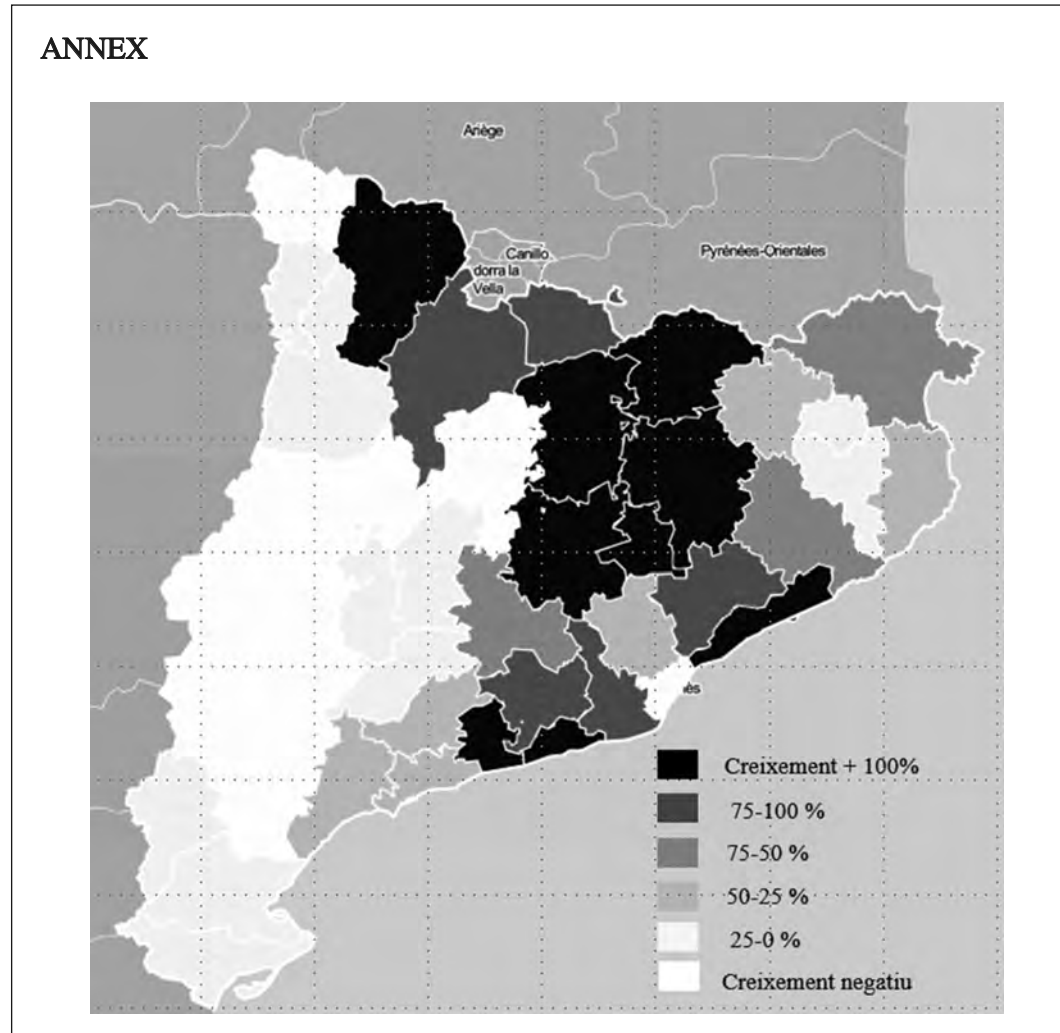
El fet que algunes comarques mostrin un creixement destacat entre 1515 i 1553 obre l'interrogant de fins a quin punt aquest augment poblacional no estaria influït per la immigració francesa. Ara bé, si es té present que els llibres parroquials inicien el seu registre a mitjan segle XVI seguint les resolucions del Concili de Trento, tal vegada caldria començar a prendre en consideració altres fonts primàries alternatives, com els capítols matrimonials, que ens permetrien estudiar la primera meitat del XVI, quan aquest moviment començava a prendre força.

Paral·lelament, els llibres de defuncions i els llibres de malalts ingressats als hospitals serien de gran ajut per a copsar tant aquell tipus d'immigració temporera com aquella altra que no va quedar degudament enregistrada en els llibres de matrimonis, ja fos premeditadament, ja fos perquè a l'inici del registre no es considerava rellevant esmentar la procedència ultrapi-
rinenca dels contraents.

En qualsevol cas, la imatge que ens ofereixen els recomptes de població del segle XVI és la d'uns Pirineus en expansió demogràfica. El retrocés o estagnació es materialitzarà al segle XVII amb les pestes i els conflictes bèl·lics amb França, així com amb les reiterades incursions franceses en aquestes terres.

ANNEX

*Mapa del creixement demogràfic comarcal entre 1553 i 1708. (**)
(Resultats expressats en %)*

** Dades extretes de Valentí GUAL VILÀ (2015), «Canvis en la jerarquia urbana catalana des de la perspectiva demogràfica», *L'articulació del territori a la Catalunya moderna*, Barcelona, Rafael Dalmau.

<i>Comarca</i>	<i>Total</i>	<i>XVI-1620</i>	<i>1621-1660</i>	<i>1661-1700</i>	<i>Nombre de parròquies</i>
Pallars Sobirà	15,07		20,00	11,11	1
Alt Empordà	10,83	19,65	11,65	5,36	4
Cerdanya	6,75	12,46	3,82	3,36	2
Ripollès	4,28	4,55	3,62	3,62	6
Berguedà	3,74	8,35	4,27	1,80	3
Garrotxa	3,65	7,65	3,08	1,66	3
Solsonès	3,52	6,09	3,40	1,39	7
Alt Urgell	3,16	8,47	5,45	1,17	4
Pallars Jussà	3,10	2,18	4,28	1,99	3

*Percentatge de nuvis francesos en els llibres de matrimonis o capítols matrimonials als Pirineus agrupats per comarques durant els segles XVI i XVII.(***)
(Resultats expressats en %)*

*** Font: Arxiu Comarcal de la Cerdanya. Capítols matrimonials de Puigcerdà i Bellver i Montellà. Arxiu Diocesà de Girona. Llibres de matrimonis de Banyoles, Besalú, Cabanes, Cadaqués, Camprodon, Fortià, Olot, Ordís i Santa Pau. Arxiu Diocesà de la Seu d'Urgell. Llibres de matrimonis de Castellbó, Esterri d'Àneu, Isona, la Pobla de Segur, la Vansa, Planoles, Salàs de Pallars, Sant Miquel de la Seu d'Urgell i Sant Ot de la Seu d'Urgell. Arxiu Diocesà de Solsona. Llibres de matrimonis d'Ardèvol, Berga, Besora, Cambrils del Solsonès, Clariana de Cardener, Casserres, el Pinell del Solsonès, la Coma i la Pedra, Puig-Reig i Solsona. Arxiu Episcopal de Vic. Llibres de matrimonis de Campdevànol, Campelles, Pujalt, Setcases, Veciana i Villalonga de Ter.

Notes

1. Jaume DANTÍ RIU (2011), *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona, Rafael Dalmau, p. 73.
2. *Loc. cit.*
3. Tema tractat a: Josep IGLÉSIES (1974), *Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana. Josep IGLÉSIES (1975), *El fogatge de 1553. Estudi i transcripció*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana. José Antonio SALAS AUSÉNS (2009), «Cuando las fuentes nos engañan: fogajes, vecindarios y demografía (ss. XIV-XVIII)», *Aragón en la Edad Media* (Saragossa), núm. 20, p. 691-708.
4. Antoni SIMON i Ramon ALBERCH (1980), «El Cens del 1595. Bisbats de Solsona, Vic i Alt Urgell», *Revista Catalana de Geografia* (Barcelona), núm. 9-16, p. 80-103.
5. *Ibíd.*
6. Míriam ARÉVALO VIÑAS (2015), *Ripoll: menestrals i monjos en el marc feudal (segles XVI-XVIII)*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 193.
7. Llorenç FERRER ALÒS (2018), «L'evolució demogràfica d'una comarca de muntanya a Catalunya. El Ripollès (segles XVII-XIX) a través dels registres parroquials», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XXIX, p. 237-266.
8. Josep Maria BRINGUÉ PORTELLA (1995), *Comunitats i béns comunals al Pallars Sobirà, segles XV-XVIII*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra.
9. *Ibíd.*
10. Carmen XAM-MAR ALONSO (2014), «Introducció a la demografia de la Seu d'Urgell dels segles XVII i XVIII», *Interpontos* (la Seu d'Urgell), núm. III, p. 181-201.
11. Patrici POJADA (1998), «La population du Val d'Aran au XVIIe siècle», *Revue de Comminges et des Pyrénées centrales* (Saint Gaudens), tom CXIV, p. 165-216.
12. Dades extretes de Frederic VERGÉS BARTAU (1984), «La Vall d'Aran», *Gran geografia comarcal de Catalunya*, Barcelona, Gran Enciclopèdia Catalana, vol. 16, p. 195-197.
13. Blanca BOIX SIN (2007), *Arties, una vila aranesa a l'Antic Règim*, Lleida, Universitat de Lleida.
14. Jaume DANTÍ RIU (2011), *Les xarxes...*, p. 23.
15. Albert GARCÍA ESPUCHE (1998), *Un siglo decisivo: Barcelona y Cataluña, 1550-1640*, Madrid, Alianza.
16. Jordi NADAL i Emili GIRALT (2000), *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Vic, Eumo, p. 62.
17. *Ibíd.*, p. 169.
18. *Ibíd.*, p. 99.
19. *Ibíd.*

20. Jordi NADAL i Emili GIRALT (2000), *Immigració i redreç demogràfic*. Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS (2014), *Quan la terra promesa era al sud. La immigració francesa al Maresme als segles XVI i XVII*, Mataró, Fundació Iluro.
21. Ramon PLANES ALBETS (1992), «Les ordinacions de la confraria dels immigrants francesos de Solsona (1536)», *Miscel·lània: homenatge a Josep Lladonosa*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 495-500.
22. Jordi NADAL i Emili GIRALT (2000), *Immigració i redreç demogràfic*.
23. Manuel SEGRET RIU (1978), *Aportacions a la història de la vila de Sant Llorenç de Morunys i comarca*, Lleida, Institut d'Estudis Catalans.
24. Josep Maria SOLÀ MORALES (1983), «La immigració francesa a Olot als segles XVI i XVII», *Miscel·lània històrica d'Olot i comarca*, Olot, Ajuntament, p. 17-76.
25. Míriam ARÉVALO VIÑAS (2015), *Ripoll: menestrals i monjos*.
26. Patrici POJADA (1998), «La population du Val d'Aran», p. 165-216
27. *Loc. cit.*
28. *Loc. cit.*
29. Blanca BOIX SIN (2007), *Arties, una vila aranesa*, p. 39.
30. *Loc. cit.*
31. Josep Maria BRINGUÉ PORTELLA (1995), *Comunitats i béns comunals*, p. 90.
32. *Loc. cit.*
33. Albert GARCÍA ESPUCHE (1998), *Un siglo decisivo*. Jaume DANTÍ RIU (2011), *Les xarxes urbanes*.
34. Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS (2018), «Cuando al andar se hace camino. Las rutas de acceso de los inmigrantes franceses hacia Cataluña durante los siglos XVI y XVII», *VI Congreso virtual sobre Historia de las Vías de Comunicación*, Jaén, Asociación Orden de la Caminería, p. 79-107.
35. Enric MOLINÉ (1988-1989), «Els sacerdots francesos al bisbat d'Urgell (s. XIV-XVII)», *Urgellia*, vol. IX, p. 365-402.